

ปาฏิหาริย์คะมะอิชิ ... บนพื้นฐานของภัยพิบัติศึกษา

ดร.นัทฐ์ ลีละวัฒน์

คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<http://natt.leelawat.com>

นอก จากงานด้านนโยบาย และวิชาการแล้วงานประชุมสหประชาชาติระดับโลกว่าด้วยการลดความเสี่ยงภัยพิบัติ ครั้งที่ 3 หรือ WCDRR 2015 ซึ่งจัดขึ้นที่เมืองเซนได จังหวัดมิยะกิ ประเทศญี่ปุ่น ยังมีอีกกิจกรรมที่น่าสนใจ นั่นคือ งานประกาศผลรางวัลสารคดีการลดความเสี่ยงภัยพิบัติระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 (UNISDR, 2015) วันนี้ผู้เขียนขอหยิบเอาหนึ่งในสารคดีที่ได้รับรางวัลมาเล่าให้ท่านผู้อ่านนะครับ สารคดีเรื่องนี้ได้รับรางวัลประเภท Best Human Story เป็นผลงานของผู้กำกับนะโอะฟูมิ นะคะมุระ ผลิตโดยสถานีโทรทัศน์ NHK ประเทศญี่ปุ่น สารคดีเรื่องที่ว่า คือ สารคดีอนิเมชันเรื่อง “ปาฏิหาริย์คะมะอิชิ” หรือ 釜石の“奇跡” (Nakamura, 2013)

นอกจากรางวัลจากเวทีสหประชาชาติแล้ว สารคดีอนิเมชันปาฏิหาริย์คะมะอิชิยังกวาดรางวัลอีกหลายเวทีทั้งรางวัล “intermedia-globe Gold, Education: General Education” จาก World Media Festival 2013, รางวัล Gold Plaque, Educational Program: Adult Audience จาก Chicago International Film Festival Television Awards 2013, รางวัล “Audiovisual Division Special Prizes” จาก JAPAN PRIZE International Contests For Educational Media 2013, และรางวัล “Asian Production Award, Grand Prize for Society” จาก Sichuan TV Festival 2013 เป็นตัวประกันตีความน่าสนใจของเรื่องราวเมืองคะมะอิชินี้ได้เป็นอย่างดี เรื่องราวนี้ไม่เพียงแต่สถานีโทรทัศน์ NHK เท่านั้นที่สนใจเรื่องราวนี้ แต่ผู้กำกับที่มีชื่อเสียงท่านอื่นก็มองเห็นความสำคัญ และผลิตผลงานในมุมมองอื่นๆ ขึ้นมาเช่นกัน อาทิ สารคดี “ปาฏิหาริย์คะมะอิชิ เด็กที่รอดชีวิตจากสึนามิ” โดยบริษัทอิวะเตะ บรอดแคสติ้ง (Iwat0e Broadcasting, 2013) เป็นต้น

เกิดอะไรขึ้น

ท่าความรู้จักกับสถานที่กันก่อน เมืองคะมะอิชิ (釜石市) ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทางตะวันออกของประเทศญี่ปุ่น บนพื้นที่ของจังหวัดอิวะเตะ (岩手県) เป็นหนึ่งในเมืองที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากภัยสึนามิภูมิภาคโทโฮคุ ปี พ.ศ.2554 หลายเมืองในญี่ปุ่นที่อยู่

บริเวณภูมิภาคโทโฮคุได้รับผลกระทบค่อนข้างรุนแรง ค่าชีวิตผู้คนเป็นจำนวนมาก เมืองคะมะอิชิก็เช่นกัน แต่สิ่งที่แตกต่างคือ นักเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้นที่เมืองคะมะอิชิ ถึงสามพันคนสามารถรอดชีวิตจากเหตุการณ์สึนามินั้นได้ จากสถิติพบว่ามีความสูญเสียเกิดขึ้นกับกว่า 1,000 ชีวิต แต่จากจำนวนนั้นมีเพียงแค่ 5 คนเท่านั้นที่เป็นเด็กในวัยเรียน (Japan for Sustainability, 2013) จึงไม่แปลกที่ใครๆ ก็จะถูกถึง และทำให้เกิดเป็นเรื่องราว ‘ปาฏิหาริย์คะมะอิชิ’ ขึ้นมา (Leelawat et al., 2015)

ครอบครัวหนูอามิ

สำหรับวันนี้ หนึ่งในเหตุการณ์ที่ผู้เขียนขอหยิบยกขึ้นมาเล่า นั้นเป็นเรื่องราวของครอบครัวของหนูน้อยอามิ หนูน้อยวัยประถมศึกษารุ่นปีที่ 3 ในเวลานั้น ด้วยความที่หนูอามิมิบุคลิกสบายๆ จึงเป็นคนที่ไม่ค่อยชอบโต้เถียง หรือแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับใครอามิเป็นลูกสาวคนเดียว ที่บ้านของเธอเป็นร้านจักรยานซึ่งดูแลโดยคุณปู่ และคุณย่า หลังเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวขนาด M9.0 ในวันที่ 11 เดือนมีนาคม ปี 2554 คุณปู่ และคุณย่าของอามิตั้งใจจะทำความสะอาดบ้านเนื่องจากแรงสั่นสะเทือนจากแผ่นดินไหว ทำให้ข้าวของในบ้านกระจัดกระจายเสียหายค่อนข้างมาก แต่อามิลับลูกชิ้นและบอกให้คุณปู่คุณย่ารีบอพยพไปที่สูงเพื่อหนีคลื่นสึนามิที่กำลังจะมา

แม้ว่าขณะนั้นจะมีการประกาศเตือนภัยสึนามิ และสั่งให้ประชาชนอพยพขึ้นที่สูง แต่จากข้อมูลที่ประชาชนได้รับจากทางการ

ก่อนหน้า เรื่องประกาศพื้นที่เสี่ยงภัย ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่คิดว่าตัวเองปลอดภัยเพราะอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่สี่แยกจากประกาศนั้น และเป็นพื้นที่ซึ่งไม่เคยมีคลื่นสึนามิมาถึง

ต่างจากปกติที่อามิมักจะไม่ค่อยโต้แย้งกับความคิดเห็นของใคร อามิกลับบอกว่ามันอันตราย และพยายามขอให้คุณปู่คุณย่ารีบอพยพ เมื่ออามิจะยืนยันจะอยู่อย่างไม่ลดละทำให้คุณปู่คุณย่าตัดสินใจทำตามที่อามิร้องขอ ขณะเดินออกจากบ้านก็มาพบกับคุณพ่อคุณแม่ของเธอซึ่งรีบกลับมาดูที่บ้านว่าสถานการณ์เป็นอย่างไรบ้าง คุณพ่อไม่ได้รู้สึกกังวลเรื่องสึนามิอย่างที่อามิบอก แต่เนื่องจากทุกคนอยู่นอกบ้านอยู่แล้วจึงคิดว่าการเดินทางไปที่ที่หนีภัยก็ไม่ได้เสียหายอะไร ส่วนคุณแม่เป็นห่วงนกหลายตัวที่คุณแม่เลี้ยงไว้เป็นสัตว์เลี้ยง จึงบอกให้ทุกคนไปที่ที่หนีภัยก่อน ส่วนตนจะตามไปที่หลัง ทุกๆ คนยกเว้นคุณแม่ของอามิจึงรอดหน้าไปที่ที่หนีภัยก่อน

เมื่อไปถึงพื้นที่หนีภัยซึ่งเป็นเนินเขาสูง อามิถามคุณพ่อว่าคุณแม่อยู่ไหน ทำไมถึงยังไม่ตามมา อามิบอกว่าจะวิ่งกลับไปตามคุณแม่ แต่ถูกคุณพ่อห้ามไว้แล้วบอกว่าเดี๋ยวคุณพ่อจะส่งข้อความทางโทรศัพท์มือถือไปถามคุณแม่เอง คุณพ่อพิมพ์ข้อความไปถามคุณแม่ว่า “ให้มาที่ที่หนีภัยโดยเร็ว”

คุณแม่คิดว่าเหตุการณ์ครั้งนี้คงไม่มีสึนามิ จึงไม่ได้รู้สึกรีบเร่งแต่อย่างใด แล้วคุณแม่ก็ตอบกลับมว่า “เดี๋ยวจะรีบไปแล้ว” แต่อามิกลับบอกว่า ‘เดี๋ยวจะรีบไป’ นั่นจะไม่ทันเวลา เธอกลัวว่าคุณแม่ของเธอจะหนีคลื่นสึนามิไม่ทัน และคุณแม่ของเธออาจจะเสียชีวิตได้ อามิเริ่มร้องไห้ ทำให้คุณพ่อตัดสินใจพิมพ์ข้อความหาคุณแม่อีกครั้ง

ว่า “อามิกำลังร้องไห้” จึงทำให้คุณแม่ตัดสินใจรีบวิ่งออกจากบ้านเพื่อมาที่ที่หนีภัยทันที เมื่อคุณแม่มาถึงบริเวณที่หนีภัย อามิรีบวิ่งเข้าไปกอดคุณแม่ทันที

หลังจากนั้นคลื่นยักษ์สึนามิก็ถาโถมเข้าใส่เมืองคะมะอิชิอย่างรุนแรง ประชาชนที่อยู่บริเวณที่หนีภัยตกใจกับภาพที่เห็น เพราะว่า คลื่นที่ซัดเข้าสู่เมืองเป็นมหัศจรรย์ที่ยิ่งใหญ่กว่าที่จะจินตนาการได้ เมื่อย้อนกลับไปดูข้อความในโทรศัพท์มือถือของคุณแม่พบว่าข้อความ “อามิกำลังร้องไห้” ที่คุณแม่ได้รับจากคุณพ่อนั้นเป็นเวลาเพียง ‘8 นาที’ เท่านั้นก่อนที่คลื่นสึนามิจะมาถึงเมืองนี้ แต่ข้อความนี้ก็สามารัรักษาชีวิตของคุณแม่ไว้ได้ ครอบครัวของเธอรอดชีวิตได้ทั้งหมดก็เพราะ ‘หนูอามิ’ คนนี้

ทำไมหนูอามิผู้ซึ่งเป็นคนสบายๆ ไม่ชอบความขัดแย้งกลับมีความพยายามให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวของเธออพยพออกมา คำตอบก็คือภาพจากคลิปเหตุการณ์ที่ประเทศไทย และหลายประเทศในภูมิภาคใกล้เคียงถูก ‘คลื่นสึนามิในมหาสมุทรอินเดีย’ กวาดทุกสิ่งทุกอย่างในบริเวณชายฝั่งเมื่อปี พ.ศ.2547 นั่นเอง

มันเป็นปาฏิหาริย์หรือจริงๆ หรือ

“ปาฏิหาริย์หรือ... มันใช่ ‘ปาฏิหาริย์’ จริงๆหรือ?” หนึ่งในคำพูดจากเด็กนักเรียนผู้รอดชีวิต (Iwate Broadcasting, 2013) แม้ว่าจะมองดูเหมือนเป็นปาฏิหาริย์ที่เด็กนักเรียนสามารถช่วยชีวิตสมาชิกครอบครัวของแต่ละคนไว้ได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วทุกๆ อย่างย่อมมีที่มาที่ไป สำหรับเรื่องราวของหนูอามินั้น เป็นเพราะอามิเป็นหนึ่งใน

นักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมภัยพิบัติศึกษา จึงทำให้มีโอกาสได้เห็นภาพคลิบเหตุการณ์คลื่นสึนามิในมหาสมุทรอินเดียจากกิจกรรมในชั้นเรียน

ศาสตราจารย์ โทะชิทะกะ คะทะตะ จากภาควิชาวิศวกรรมโยธา มหาวิทยาลัยกุนมะ คือผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้ ด้วยท่านศาสตราจารย์คะทะตะเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการป้องกันภัยพิบัติ และการศึกษาพฤติกรรมและการอพยพที่เข้ามาให้การศึกษ และจัดกิจกรรมต่างๆ ด้านภัยพิบัติศึกษาให้กับนักเรียนที่เมืองคะมะอิชิแห่งนี้ (Public Relations Office, 2013)

กฎพื้นฐานของการอพยพหนีภัยพิบัติ

ศาสตราจารย์คะทะตะได้สอนกฎพื้นฐานของการอพยพหนีภัยพิบัติให้กับเด็กนักเรียนไว้สามอย่างให้จำขึ้นใจ (Nakamura, 2013) กฎข้อแรกคือ อย่าตั้งสมมติฐานใดๆ ด้วยตัวเอง ธรรมชาติเป็นสิ่งที่เราคาดคะเนได้ยาก คนเรามักจะคิดว่าที่ที่เราอยู่นั้นปลอดภัยแล้วจึงไม่จำเป็นต้องอพยพหรือหนีไปที่ใด กฎข้อที่สองคือ เลือกตัวเลือกที่ดีที่สุดจากตัวเลือกที่มีอยู่ในบางครั้งแม้เราจะรู้ว่าสถานที่ที่อพยพที่ดีที่สุดคือที่ไหนหรือวิธีการอพยพที่ดีที่สุดเป็นอย่างไร แต่ในสถานการณ์เฉพาะหน้าด้วยปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ทำให้เราอาจจะไม่สามารถเลือกสิ่งที่ดีที่สุดที่เคยทราบหรือเคยได้เรียนมา ดังนั้น เราจึงควรเลือกตัวเลือกที่ดีที่สุดจากสิ่งที่เราสามารถเลือกได้ ณ เวลานั้นแทน จากเหตุการณ์เมืองคะมะอิชิก็เช่นกัน เด็กนักเรียนบางคนก็ไม่ได้อพยพไปที่หนีภัยเนื่องจากไม่มีเวลาเพียงพอจึงตัดสินใจวิ่งขึ้นชั้นดาดฟ้าของอาคารที่แข็งแรงที่ตนอาศัยอยู่แทน และกฎข้อสุดท้าย คือ เราจะต้องเป็นผู้นำ เป็นผู้ตัดสินใจเริ่มอพยพก่อน จากเหตุการณ์นี้ก็พบว่า มีประชาชนหลายคนตัดสินใจวิ่งอพยพเนื่องจากเห็นเด็กๆ หลายคนเริ่มวิ่งไปที่หนีภัย หากไม่มีใครเริ่มต้นในเวลานั้นคงไม่ต้องบอกว่าเหตุการณ์หลังจากนั้นจะเป็นอย่างไร

บทสรุป

“...ผมไม่มีอะไรจะพูดมากนัก ผมรู้สึกภูมิใจในตัวเด็กทุกคน และผมอยากจะบอกว่า ‘ขอบคุณ’ กับเด็กนักเรียนทุกคน...” เป็นสิ่งที่ศาสตราจารย์คะทะตะกล่าวจากความรู้สึกของท่าน (Nakamura, 2013) เด็กๆ เหล่านี้สามารถนำความรู้ที่ท่านได้สั่งสอนมาใช้กับสถานการณ์จริง แม้เด็กหลายคนจะไม่มีผู้ใหญ่หรือคุณครูอยู่ด้วยในเวลานั้น แต่พวกเขาก็สามารถใช้ความรู้จากภัยพิบัติศึกษาในการตัดสินใจ และรักษาชีวิตของตนเอง และครอบครัวไว้ได้

ผู้เขียนหวังว่าการนำเรื่องราวจากเหตุการณ์ที่เมืองคะมะอิชิ มาเล่าให้ฟังในครั้งนี้จะสร้างความตระหนัก และเพิ่มการเตรียมความพร้อมให้กับท่านผู้อ่านไม่มากนัก

อ้างอิง

Iwate Broadcasting. (2013). *The Miracle of Kamaishi: The Children Who Survived the Tsunami [Documentary]*.

Japan for Sustainability. (2013, September). The ‘Miracle of Kamaishi’: How 3,000 Students Survived March 11. *JFS Newsletter No. 133*. Retrieved May 2018, from https://www.japanfs.org/en/news/archives/news_id034287.html

Leelawat, N., Suppasri, A., Yasuda, M., Nouchi, R., Yi, C. J., Imamura, F., & Iijima, J. (2015, December). Disaster and education toward a sustainable and safety society: Disaster education programs in Thailand and the Philippines. *Proceedings of the Fourth International Education Forum on Environment and Energy Science 2015*, Hawaii, HI, USA

Public Relations Office, Government of Japan. (2013). *The miracle of Kamaishi*. Retrieved May 2018, from <https://mnj.gov-online.go.jp/kamaishi.html>

Nakamura, N (Director). (2013). *The Kamaishi Miracle [Documentary]* (in Japanese) (釜石の奇跡-子どもたちが語る3.11~). Tokyo: NHK.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR). (2015). *TV Film Competition International Disaster Risk Reduction Documentary Awards*. Retrieved May 2018, from <https://www.youtube.com/watch?list=PLBDwPnveHho9dqkWMsYci0QUyUYIDUOnG&v=WkVkyorp-k-g>